

MANDAT (128) *sb m*

man- (98), mân- (8); mân- *ArtKanc*; man-: mân- *Leop* (6 : 1), *Mącz* (5:3), *WujNT* (5:1), *SarnStat* (21:1), *PowodPr* (5:1); *drugim a pochylone (w tym 1 r. błędne znakowanie)*.

sg *N* mandât (14). ◇ *G* mandâtu (15). ◇ *A* mandât (19). ◇ *I* mandâtem (14); -em (7), -ëm (1), -(e)m (3); -ëm : -(e)m *ZapKościér* (1:1). ◇ *L* mandâcie (2). ◇ *pl N* mandâty (5). ◇ *G* mandâtów (28); -ów (6), -(o)w (22). ◇ *D* mandâtom (3); -om (1), -(o)m (2). ◇ *A* mandâty (17). ◇ *I* mandâty (8), mandâtami (2); -ami *CzechEp*; -y : -ami *WujNT* (1:1). ◇ *L* mandâtách (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI i XVIII w.

1. Rozkaz, rozporządzenie, zarządzenie władzy świeckiej lub duchownej; edictum, mandatum *Mącz*, *Cn*; decretum, diploma *Cn* [poselstwo, to z czym wyprawują, co zlecają sprawić, orędzie; rozkazanie komu czego abo rozkazanie dane od kogo, orędzie, to co rozkazano; wskazanie – mandatum *Cn*] (98) : *DiarDop* 100; Rzecz pewna/ [...] że małe woysko [...] wielką część państwá W. R. zacności przeiecháló/ fląc ielzczę przed łobą mándaty/ mieczem y ogniem grożąc/ tym kthorzyby chcieli w nim będącym/ przedfięwzięcia hámovác. *LeszczRzecz* A4v; *BielKron* 306; Domitianus Caesar vetuit edicto, ne quis novellaret, Cefarz Domicianus yáwnim mándatem zákazał áby żaden nie śmiał wdźierác/ álbo nowych ogrodów y winnic czinić. *Mącz* 251d, 87b, 206c; *RejZwierc* 43v; Cefarz/ połłał mándat: zá ktorým obudwu z Rzymu wygnano. *NiemObr* 60; rofkázuie im áby ie [kupców cudzoziemców] hámováli/ áreftowáli/ y dobrá ich fkárbowi náłzému konfiłzkowáli. Datá Mándatu tego 1451. *SarnStat* 959, 160, 219, 315; *PowodPr* 23; *SkarKazSej* 696a.

mandat ku czemu (1): Mandath yego krolyewskyey mylosczy [...] ku popyszowy wfyzythkych sluzebnych yelzdných y Pyeszych *MetrKor* 38/285.

mandat na kogo (1): Z łynow Afáff/ łpiewacy ná połludze domu Bożego. Bo był mándat Krolewki ná nie/ y porządek miedzy łpiewaki *Leop* 2.*Esdr* 11/23.

mandat czyj [w tym: *G sb i pron* (16), *ai poss* (13), *pron poss* (3)] [= przez kogo wydany] (32): *MetrKor* 38/285; *MurzNT* 71 *marg*; iż nam tego WKM nie bronić nie raczysz, abyśmy się my przeciw mandatom WKM naszego MP nie inaczej, jedno wedle swobod a praw koronnych zachowywali. *Diar* 74; *DiarDop* 99 [2 r.]; *BielKom* E3; *GroicPorz* dd3; *KrowObr* 128v; *Leop* 2.*Esdr* 11/23, *Esth* 2/8, 8/17, 1.*Mach* 8/26, 28, 3.*Mach* 3/22; *OrzRozm* 13; *Mącz* 87c; Tákże y Przełożonych Swieckich Mándaty/ poki Bożey woley nie łą przeciwné/ z wczćiwością przyymuiemy *WujJud* 107; *BudBib* 3.*Esdr* 8/67; *ModrzBaz* 96v, 97; *CzechEp* 106, 117; *NiemObr* 60; *WujNT* 121, 256, *Tit* 1/14; *SarnStat* 204, 841, 844, 959, 1237; Tákifz grzech ma kto krolá y vrzędú nie łłucha/ y mándaty iego gárdzi. *SkarKazSej* 698a.

W charakterystycznych połączeniach: mandat apostolski, biskupi, cesarski, jawny, krolewski (krola, Jego a. Waszej Krolewskiej Miłości) (16), ludzki (ludzi) (4), miescki, niesłuszny, ogromny, ku popisaniu, przeciwny [czemu, za czym] (2), przełożonych, rektorów, starszych; data mandatu, opisanie, świadectwo, wzgarda; mandatu (mandatów) lękać się, słuchać, uczyć; podług mandatu przywozić; mandatem zakazać; przeciw mandatom zachowywać: egzekwować mandat(y), oddać, przydać, przyjmować, rozpisać, (po)s(y)łać (3), ukazać, wziąć; na mandat(y) nie dbać (2), ustępować, zwrocić; zaklinać przez mandat; mandaty (mandatem) bawić się (2), cisnąć (2), trudnić, usilać, zagradzać.

Zwroty: »przystrzegać (*a. strzec*) mandatów; mandaty strzec« = *custodire mandata Vulg* [szyk zmienny] (3; 1): *BielKom* E3; *KrowObr* 128v; Gdzieby pierwey powłtháá woyná przeciwko Rzymiánom/ [...] tedy doda im pomocy narod Zydowłki/ [...] á będą przysłtrzegáć mándatów ich nic od nich niebiorąc *Leop* 1.*Mach* 8/26, 1.*Mach* 8/28.

»mandat wydawać; mandat jest wydany« = *edicere Calep* (3;2): Abowiem by IchM mandatów przeciwnych prawu pospolitemu nie wydawali, nie mielibyśmy my z IchM takiej trudności *Diar* 74; *Paprup* 13v; *ActReg* 46 [2 r.]; *Calep* 348b.

»wykonać mandat« (1): naprzód włkazano do mnie ábych był w Budzyniu v krolá/ drugi raz ábyoh w Tráciá wciágnął/ álbo w tył Cełárzowi vderzył: Niewykonawłszy tego mándatu / zásmi rzecz tę inná rołkazano *BielKron* 306.

Wyrażenie: »posłuszny mandatom, mandatom« (1:1): która [*wina*] zwykłá byđż brána w káżdych ziemiách z tych/ którzy nie łá połufzni Mándatów [*non facientes per nos statuenda JanStat* 277]. *SarnStat* 285, 914.

Szeregi: »mandat i (abo) bułá« (2): *CzechEp* 334; ále też oná iego [*papieża*] moc/ y zwierzchność/ y powagá pierwfza wiotłzeie/ nie bárzo się mándatów y buł y ogniłtych gromow łękáią. *NiemObr* 161.

»dekret(ał) a (i) mandat« (2): IchM nie tylko z tego żadnej rzeczy nie czynią, ale nas jeszcze nucą, cisną dekretały a mandaty WKM abyśmy milczeli. *DiarDop* 99; *GroicPorz* dd3.

»kommissyja i mandat; kommissyja z mandatem« = *commissio cum mandato JanStat* (2;3): *UstPraw* H2; Od Kommissiíey z Mándatem co płácić. OD líftu Kommissiíey z Mándatem/ dzieięć grólzy ma byđż brano. *SarnStat* 837–8, 326, 844.

»list a (i) mandat« = *litterae et mandatum JanStat* (2): Thego tedy líftu á mándatu Krolewłkiego było tákowe opifánie. *Leop* 3.*Mach* 3/22; *SarnStat* 841.

»prawo i mandat« (1): Tákżec włzyłcy wrzędnicy/ á zwłázczá łędziowie/ ktorzy exeqwuiá práwá y mándaty krolow y pánow docześnych przeciw Kátholikom/ winni łá krwi niewinney *WujNT* 121.

»(nie) mandat a (ani, abo) rozkazanie (*a. przykazanie*)« (3): Edico, Przikazuyę/ Decretem/ Mándatem á przikazániem co zágradzam *Mącz* 87b; *WujNT* 80, 588.

»mandat, (czyli) ustawa« = *edictum et decretum Mącz, Modrz* (2): *Mącz* 49a; bo też one [*mandaty królewskie*] myśli łędziow niepomału rołtárgnione czynią/ [...] iefli mándatu czyli włtaw więcey słucháć. *ModrzBaz* 97.

»zakazanie i mandat« (1): A Iż nie boią się wiele ich zákazania drógi do Słáłká rozmáitými obyczáymi przeieđdzić/ na wzgárdę zákazania y Mándatów náłzych [*decretorum et mandatorum nostrorum JanStat* 1036]/ zły przykład niepołufzeńłtwá pokázuiąc *SarnStat* 1237.

Wyrażenia przyimkowe: »podług mandatu« (1): á podług mándathu iego/ wiele pięknych pánię przywodzono do miáłtá Sułán *Leop Esth* 2/8.

»na mandat« (2): A gdy iuż zápláci y z kłátwy będzie rozgrzełzon/ tedy ná Mándat náłz ma mu być włzitko zwrocono. *UstPraw* A4; *NiemObr* 60.

Przen: *Przykazanie, prawo boże* [*w tym: mandat czyj* (24): *G sb i pron* (12), *ai poss* (7), *pron poss* (5)] (32) : *MurzNT* 18v; Aby theż s pámyęci łwey yuż nye wypuścili/ Mándatów/ ktore im dał áby ye pełnili. *LubPs* X4v, Z4v, aa4, hh3; A pan Chriłtus włzyłkich do mándatów oycá łwego odłyla

NiemObr 113; Sprawca pokoju/ do iedności y do pokoju ducha/ fwémi ogromnémi mándaty ná káždy čás nas wzywa. *SarnStat* 110; W oštátnich Mándatach Dekálogu fwego/ ochrania Bog obrázy bliźnich náłzych *PowodPr* 63.

mandat o czym (2): niektorzy Theologowie/ mándat y rofkazanie o dzieięćcinách kładą miedzy przykazaniem kościelnym *LatHar* 127; *SkarKazSej* 669b.

W charakterystycznych połączeniach: ostatni mandat, pilny, srogi, święty, utwierdzony, wierny; mandat o dziesięcinach; mandat dekalogu; droga mandatow, stroż; do mandatow odsyłać; mandat(y) dać, kłaść, przypominać, wypuścić; na mandaty chwycić; w mandatach ochraniać.

Zwroty: »chować (a. zachować) mandaty« (2): áby ták ząwždy s fercá vprzeymego/ Chowáli ná wlfem fwyęte tu mándaty yego. *LubPs* R6; *WujNT* 1.*Tim* 6 *arg.*

»mandat przestępować (a. przestąpić); przestąpienie (a. przestępstwo) mandatow« [*szyk zmienny*] (2;2): Bo mándatow Bołkich znáczne przestąpienie piekła bliłkie. *LatHar* 112; *WysKaz* 18; Iáko dáleko frodzey [...] karze krześciány gdy przestępują mándaty włáfnego fyná Bożego *PowodPr* 16, 16.

»mandatow strzec (a. przestrzegać), strzegący« [*szyk zmienny*] (5:1): *LubPs* T5; *NiemObr* 116; *ArtKanc* M6; Iełtem ią Pánie vczęłtnikiem tych wzyłtkich/ ktorzy fię ciebie boią/ y twoich mándatow ftrzegą. *LatHar* 286; *KołakSzczęśl* C4v; *PowodPr* 30.

»mandaty wypełniać« (1): W oštátnią Páńlką wieczęrzą/ gdy zá ftoł poładzono Sławny Senat Apołtolłki/ tym dárem wzyłtkie czczono: Ale napierwey zakonne mándaty wypełniono. *LatHar* 384.

Wyrażenia: »mandat (Pana) Boga, boski, boży« [*szyk 6:1*] (4:2:1): *Leop Deut* 11/27; *NiemObr* 116; iż okrom mándatow Bołkich/ podległes y Kościelnemu poślufzeńtwnu *LatHar* 120; Biegayze [...] po drogách mándatow Páná Bogá twego *LatHar* 191, 112; *PowodPr* 6; *SkarKazSej* 669b.

»mandat Chrystusow, Syna Bożego, Pana Jezu Krysta« (2:2:1): *FalZioł* +2; *GliczKsiąż* D8; Chocby tedy źli byli przełżeni: [...] máią być w dobręy náuce fłucháni: gdyż iełt mándath Chryłtułów frogi: Cokolwiek wam mówić będą czynicie y chowaycie *BiałKat* 141; Boć Tełtáment y Mándat Syná Bożego ná oštáteczney Wieczęrzy ten był *WujJud* 248; *PowodPr* 16.

»posłuszny mandatorn, mandatow« (1:1): *Leop Deut* 11/27, *PowodPr* 6 *cf* »mandat i rozkazanie«.

»zakonny mandat« (1): *LatHar* 384 *cf* »mandaty wypełniać«.

Szeregi: »mandat i prawo« (1): Pan Pháryzeulze ftrfoiue/ że oni mándat y práwo Boże przestąpić/ lekce łobie ważyli *WysKaz* 18.

»mandat i (a) rozkazanie (a. przykazanie)« (3): Oto dziś kładę wam przed oczymá wáfzymi/ Błogofłáwienłtwno y Przeklęłtwno: Błogofłáwienłtwno/ iełlyże będziecie poślufzni mandatow á przykazánia Páná Bogá wáfłwego *Leop Deut* 11/27; *LatHar* 127; *PowodPr* 6.

»statut a mandat« (1): nie o ten fłátut á mándat Kriłtułow niechcą dbáć *GliczKsiąż* D8.

»mandat i ustawa« (1): máiąć fię zá Chriłtyániną/ ku obronie ábo podporze dumki fwey/ zá fłárego tełtámentu mándaty y vłtáwy chwytá *CzechEp* 31.

a. Zezwolenie urzędowe (1) :

Wyrażenie przyimkowe: »za mandatem« (1): Czego iełliby fie kto ważył mimo Státutá y Conłtitucie o tym vczynioné/ zá iákim Mándatem otrzymánym *ad fui importunam infantiam* tego brónić y hámowáć: tedy tákowy ma bydź karan *confiscatione bonorum* *SarnStat* 390.

2. *praw. Pozew sądowy, wezwanie (najczęściej w toku postępowania egzekucyjnego) (18)* : Ná thákiego pozew ná kftałt Mándatu nápiíány/ z wyráženim roku ná dzień dwudziesty álbo trzydziesty wedle woley Sędzięgo/ ma być przybit [...] ná Ratułzu *GroicPorz* p2v, nn4v; *Peremptorium edictum*, Oštáteczny á konieczny Mándat/ Dekret/ álbo pozew w práwie/ ná który yełli kto nie łtanie/ łędzia przedię połtępuye ku łádeniu y skazániu sentencyey. *Mqcz* 103a; *ActReg* 166; ROki ná łkáręę mocą Mándatów vczynioné/ nie máią byđz przekłádané wełpółek z inémi Roki *SarnStat* 531.

mandat o co (1): ktorzi bełi pozwani pozvem Ie⁸⁰ Msći Pana Woiewody Pomorskiego od oica ięgo Iana Dzieńcielskiego odnołżąc Mándat Ie⁸⁰ Msći do Sliachetnego Iędrzeia Kackiego o Granice między Liniewkiem a (Liubaniem) *ZapKościer* 1581/24.

mandat czyj [w tym: G sb (6), pron poss (6)] (12): áby Mężoboycá był pozwan przez przylepienie Mándatu Sędzięgo ná iákim mieyłtcu iáwnym. *GroicPorz* n3v, p2v; *UstPraw* K3; *ZapKościer* 1581/24 [2 r.], 1584/52v; *ActReg* 166; *WujNT* 256; *SarnStat* 119, 843, 871, 1153.

W charakterystycznych połączeniach: mandat otrzymany; mandat krolow, książąt, pana wojewodzin, sędzięgo (2); mandat o granice (z strony granic) (2); moc mandatu, przylepienie (2); na kształt mandatu (3); mandatem przymuszan, przypędzan; za mandatem bronić, hamować.

Zwrot: »za mandatem sta(ną)ć« [szyk zmienny] (4): *UstPraw* K3; Ktorzi swatkowyę stanyeli do prawa náłze⁸⁰ za Mándatęm Pana woyewodzinym *ZapKościer* 1584/52v; *SarnStat* 843, 871.

Wyrażenie: »listowny mandat« (1): [*Czwarty obyczaj pozywania*] przez przylepienie listownego Mándatu/ ná drzwiách zbiegłęgo człowieká/ álbo ná Ratułzu *GroicPorz* n3v.

Szeregi: »innotescencyja [= pozew] a mandat; innotescencyja z mandatem; mandat z innotescencyją« = innotestentia et mandatum JanStat (2;1;1): przed ktorými Commiřfarzmi zá Innotescentią ich á mándatem náłzym będzie winien káždy obżáłowány łtánąc/ á [...] z łtroną záłuiącą rozepřeć łię. *UstPraw* K3; *SarnStat* 840, 843, 1153.

»pozew abo mandat« (1): tedy káždy tákowy pozwany [...] / choćiaby nie łtał zá tym pozvem álbo Mándatem náłzym/ ma byđz wolen. *SarnStat* 871.

3. *praw. Wyrok, decyzja Sądu [w tym: czyj (1)] (5)* : [*Pan Andrzej Dziedzicki był u pani Helźbiety Trzeblińskieij*] otdawayąncz Mandat Kro. I m. a ręką krolewłką włáwną potpiřzany. [*Tu tekst mandatu po łacinie*]. Ządayąncz wyedłuk tegołz mandatu intromyřzy wdobra *ZapKościer* 1588/81v-82v, 1588/82v; trzeba myslic osobie, wñ by to przystáło, bo choć masz mandat, ale iednakeś nawolności *ActReg* 164.

Szereg: »mandat abo pozew« (1): Thenze Mandati abo pozwi przeciwne za dworem widawac kazal. *PaprUp* I3v.

4. *praw. Pełnomocnictwo, upowaźnienie, list uwierzytelniający [w tym: czyj (1)] (4)* : Też Stárołtowie náłzy przed czáłzem gránic máią Stárołtę náłzego obwieśc dwie niedzyeli listem łwym przez Woźnego y dwu Sláchćicu z Mándatem náłzym *UstPraw* I2v; otworzyli łifthy/ náleźli Mándat gdzie piřano áby mu [połłowi] wiárę wewřzythkiem dano *BielKron* 235v, 235v; Wziąwłzy tedy mándaty od krolá/ przyřzedł do Ieruzálemá *BudBib* 2.Mach 4/25.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (1)* : descriptio et imago tabularum, Copia á listów przepis/ otworzyłtych mandatów. *Mqcz* 375b.

*** *Dubia* (2) : O wysłaniu Mandatów pewienem ze w̄m wiedziec raczysz iuz Panu Gniezninskiemu Litwą posłużyła wprzysiężeniu nań Mandatu, Oznaimiono ztamtąd zapewne że doP. Woiewody Nowogrodzkiego miał nieznacznie iedzic wskrzeszaiąc Dekretem Bozym factią skazaną *ActReg* 142.

Synonimy: **1.** *dekret, polecenie, przykazanie, rozkaz, rozkazanie, statut, ustawa, zakazanie*; **2.** *dekret, innotescencyja, pozew*; **3.** *decyzycja, koniec, konkluzycja, postanowienie, skutek, wyrok*.

AL